

**2. A hátrányos helyzet fogalma,
szociológiai okai, következményei.
A hátrányos helyzetű települések,
iskolák jellemzői**

Társadalmi különbségek és
ami mögöttük van

„Attól félek, hogy előbb-utóbb két lehetőség marad: morlockok vagy eloik. Szegények vagy gazdagok. Rosszak vagy jók. Lúzerek vagy menők. Áldozatok vagy agresszorok. Dél vagy észak. A morlockságtól rettegek. Az eloiságot szégyellem. Pedig egyik se tehet semmiről. A nagy közös degenerációtól tartok. És még a kívülmaradástól. Hogy időutazó leszek, egyedül, egyre távolabbra menekülve előre a jövőbe, a fénylő, sivár napsütésbe.”

Kemény István: Időgép

Hátrányos helyzet fogalma.

Többféle értelmezés:

jogi, pedagógiai, szociológiai

Jogszabályi megközelítés:

Hátrányos helyzetűnek (HH) azt a gyermeket nevezzük, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult, és az alábbi három feltétel közül egy fennáll:

4) A gyermeket nevelő szülő vagy a gyermeket egyedül nevelő szülő, vagy a családba fogadó gyám legmagasabb iskolai végzettsége alacsony;

5) A gyermeket nevelő szülők bármelyike vagy a családba fogadó gyám alacsony foglalkoztatottságú;

6) A gyermek szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéshez szükséges feltételek.

- Halmozottan hátrányos helyzetűnek (HHH) nevezzük azt a gyermeket, akinél a fenti három feltétel közül legalább kettő fennáll. Szintén halmozottan hátrányos helyzetűnek számít a gyermek, ha gyermekvédelmi szakellátásban él. Ebbe a kategóriába tartoznak a nevelésbe vett gyermekek, illetve az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőttek.

Pedagógiai értelmezés

A hatvanas évek elejétől kezdték használni (felzárkóztatás, társadalmi egyenlőség, esélyegyenlőség)

Más elnevezésekkel:

- tanulásban akadályozottak, leszakadók, deviánsak, szociálisan inadaptáltak

SNI-s gyermekek

„ Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a gyermek, tanuló, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján:

testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes jelenléte esetén esetén halmozottan fogyatékos, a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okokra visszavezethető tartós és súlyos rendellenességével küzd,

a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okokra vissza **nem** vezethető tartós és súlyos rendellenességével küzd.

BTMN/SNI

Ismérvek	Beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség	Sajátos nevelési igény
Rövidítés	BTM	SNI
További besorolás	nehézség	zavar, fogyatékoság
Alkategóriák	nincs	mozgássérülés, hallássérülés, látássérülés, nyelv- és beszéd fogyatékoság, intellektuális képességzavar, autizmus spektrumzavar, egyéb pszichés fejlődési zavar
Besorolás alapja	szakértői vélemény – megyei és országos szakértői bizottsági vizsgálat alapján	szakértői vélemény – járási szintű szakértői bizottsági vizsgálat alapján
Nevelési-oktatási forma	együttnevelés	együtt- vagy külön nevelés
Szakember	fejlesztőpedagógus	gyógypedagógus, konduktor
Ellátás	korrepetálás, fejlesztő foglalkozás	habilitációs-rehabilitációs foglalkozás

Szociológiai alapú megközelítés:

alacsony jövedelem (szegénység)

egészségtelen, szűkös lakáskörülmények

szülők alacsony iskolai végzettsége

deviáns mikrokörnyezet szocializációs ártalmai

a család vagy az ép család hiánya, családi hátrányok

beteg vagy korlátozott képességű szülők

regionális egyenlőtlenségek

A szegénység

- „hagyományos” formájú hátrányos helyzet, azon belül az alacsony jövedelemre és az ebből a helyzetből következő más hátrányok megjelölésére használják.
- Abszolút szegénység relatív szegénység szegénységi küszöb

A hátrányos helyzet sokkarú polip

Inadekvát hátrányos helyzetben lévő fiatalok

Inadaptív magatartásúak

Disszociális körülmények között élők

Antiszociális magatartásból adódó hátrányos helyzetűek

Inadekvát= nem megfelelő. nem a tehetségüknek megfelelően haladnak

Okok: depriváció, szegénység, szülők alacsony iskolázottsága, társadalmi mobilitás hiánya, szegregáció stb.

Inadaptív= szociális inadaptáció, a személyiség társas viszonyainak zavarára épülő viselkedési rendellenességek

Okok: családi szocializáció zavarai, interkulturális zavarok stb.

A hátrányos helyzet kialakulásának háttértényezői

- regionális egyenlőtlenségek
- képzettségi hátrányok
- etnikai hovatartozás
- családi életciklus hátrányai (munkanélküliség, szülő, szülők elvesztése, szülő szabadságvesztése)

Mi a társadalmi különbségek legfontosabb oka?

2 elmélet

Basil Bernstein:

Különböző
nyelvi
szocializáció,
nyelvi kódok

Bernstein szerint a diákok egy része az iskola első napjától hátrányban van, mert különböző nyelvi kódokat sajátított el családjában a szocializáció során, mint társai.

Ezeket a „korlátozott-” és a „kidolgozott nyelvi kód” megnevezéssel illette, amelyek közül a kidolgozott, (= választékos és változatos beszédmód) az, amelyet az iskolai környezet jobban preferál, ezzel tud jobban boldogulni a tanuló.
Ennek hiányában elsőként az új kódrendszert kell elsajátítania.

Bővebben:

Huszár Ágnes: A nyelvi szocializáció és az iskola <https://mek.oszk.hu/14500/14566/14566.pdf>

Kocsiné Kálló Veronika – Túriné Gál Anikó – Ruzsics Ilona: Nyelvi szocializációs különbségek – nyelvi hátrány

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kommunikaci_fejldse_s_fejlesztse_rtelmileg_akadlyozott_szemlyeknl/45_nyelvi_szocializcis_klnbsgek_nyelvi_htrny.html

Pierre Bourdieu:

a kulturális tőke
(hiánya)

A közgazdaságtanból átvett TŐKE fogalomrendszerrel társadalomtudósok az élet minden területét megpróbálták leírni.

Max Weber szerint a modern társadalmakban megváltoztak az érvényesülési stratégiák, a középosztály tagjai a gazdasági tőkét kulturális tőkére konvertálják az oktatási rendszer segítségével, ezáltal reprodukálják az egyenlőtlenségeket.

A tőke jelentése felhalmozott munka. Ennek speciális fajtáját írja le Bourdieu kulturális tőkeként:

- **elsajátított tőke:** belsővé tett, ízlésben, hozzáállásban megnyilatkozó tőke, mint a nyelvhasználat
- **tárgyasított tőke:** a tőkével szerzett javak = könyvek, számítógépek
- **intézményesült tőke:** a kulturális javak bizonyítéka = bizonyítványok, diplomák

Bővebben: Pusztai Gabriella: Tőkeelméletek az oktatáskutatásban <https://mek.oszk.hu/14500/14566/14566.pdf>

Hátrányos helyzetű gyermekek a társadalomban

Magyarországon napjainkban a lakosság 20%-át fenyegeti a szegénység vagy kirekesztődés kockázata.

A gyermekek között továbbra is nagyon magas a nélkülözési arány: 15,2% (EU: 6,4%), a három vagy annál több gyerekeseknél 22% -ez messze a legmagasabb ráta az Unióban (EU: 6,7%).

A roma emberek 43,7% is súlyos nélkülözésben él.

Forrás: Szegénységi jelentés. 2020 Magyarország. Magyar szegénység ellenes hálózat

Befolyásoló tényezők:

- Szülők iskolai végzettsége
- Lakóhely
- Sztereotipizálás
- Elutasítottság érzése
- Önértékelési problémák
- Társadalmi mobilitás HIÁNYA

Hátrányos helyzetű gyermekek az iskolában

„JÓ ISKOLA” – „ROSSZ ISKOLA”

Iskolaválasztás

- a környezet értékelése (szülők, diákok, „fogyasztók”, informális **presztízs**),
- népszerűség (a jelentkezők száma, **társadalmi összetétele**),
- statisztikai adatok (az intézmények tárgyi és személyi feltételei, **oktatási eredmények**),
- kimeneti teljesítménymérés (csak a bemenetivel együtt értelmezhető),
- Az utóbbi évek kutatásai azt mutatják, hogy a felsorolt szempontok alapján a hátrányos helyzetű tanulóknak az átlagosnál rosszabb minőségű iskolai szolgáltatásban van részük, ugyanis a magyar köznevelési rendszeren belül pontosan két olyan iskolatípusban jelentkeznek súlyos minőségi problémák, ahova a hátrányos helyzetű tanulók a legnagyobb létszámban járnak: az általános iskolákban és a domináns mértékben szakképzésben.

Az elmaradott társaságok fogalma és meghatározása

- A jelenlegi szabályozás elmaradott vagy más néven **periferikus** társaságoknak azokat a területi egységeket nevezi, amelyeket meghatározott fejlettségi mutatók bizonyos küszöbértéke alapján alacsonyabb fejlettségűnek osztályoztak.
- Ezzel összefüggő, de némileg eltérő fogalom a **kedvezményezett társaság** fogalma, amely azokat a területi egységeket jelöli, amelyeket jogszabályban minősítettek a területfejlesztés és a fejlesztéspolitika támogatandó célterületei közé, amiatt, mert **társadalmi-gazdasági**, valamint
- **infrastrukturális** fejlettségben elmaradottak (Pénzes 2014).

A hátrányos
helyzetű
térségek jelenleg
hatályos
osztályozása

2014 óta 4 mutatócsoport:

- társadalmi és demográfiai mutatók,
- lakás- és életkörülmények,
- helyi gazdaság és munkaerőpiac,
- infrastruktúra és környezet.

Alapegység: államigazgatási járás

A hátrányos helyzetű járásokban:

viszonylag nagy a halálozási ráta, és jellemző az elvándorlás is,

a települések népsűrűsége (fő/km²) alacsony,

a bölcsődei és a családi napközis férőhelyek száma alacsony,

nagy a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek aránya,

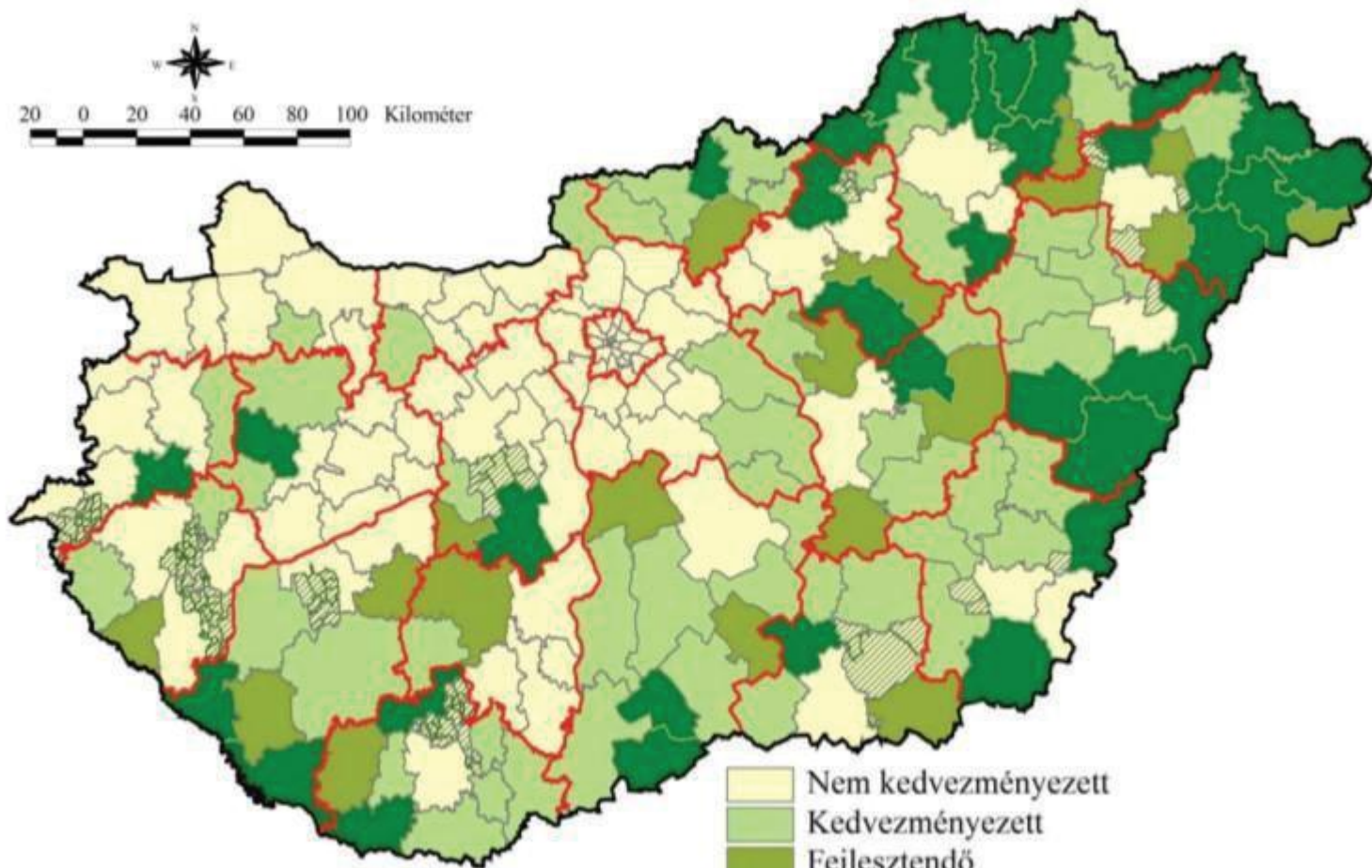
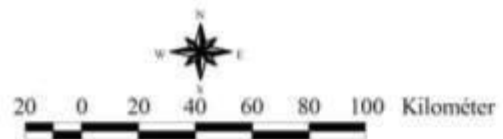
magas a felnőttek munkanélküliségi rátája,

nagy a komfort nélküli lakások aránya

a születéskor várható élettartam mind a férfiak, mind a nők esetében alacsonyabb az országos átlagnál

munkalehetőségek száma korlátozott

az infrastruktúra (kiépített utak, széles sávú internet-elérhetőség, rendszeres hulladékgyűjtés, csatornázottság) rosszabb az országos átlagnál

- Nem kedvezményezett
- Kedvezményezett
- Fejlesztendő
- Komplex programmal fejlesztendő
- Átmenetileg kedvezményezett települések

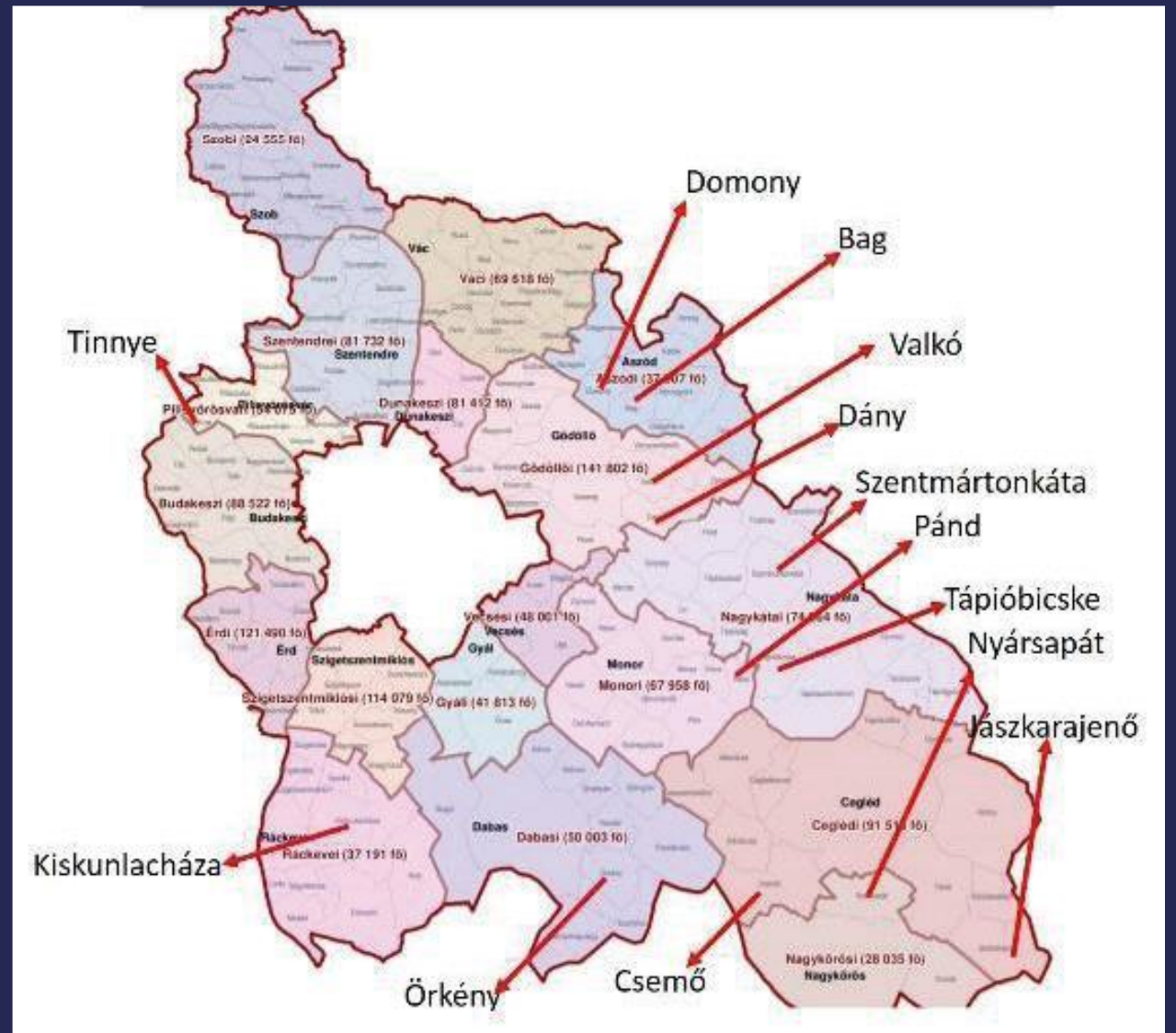
**A Tanítsunk Magyarorszáért programba
bevont hátrányos helyzetű térségek demográfiai
jellemzői**

Pest megye:

- több mint 1,25 milliós népesség
- 18 járás
- 187 település

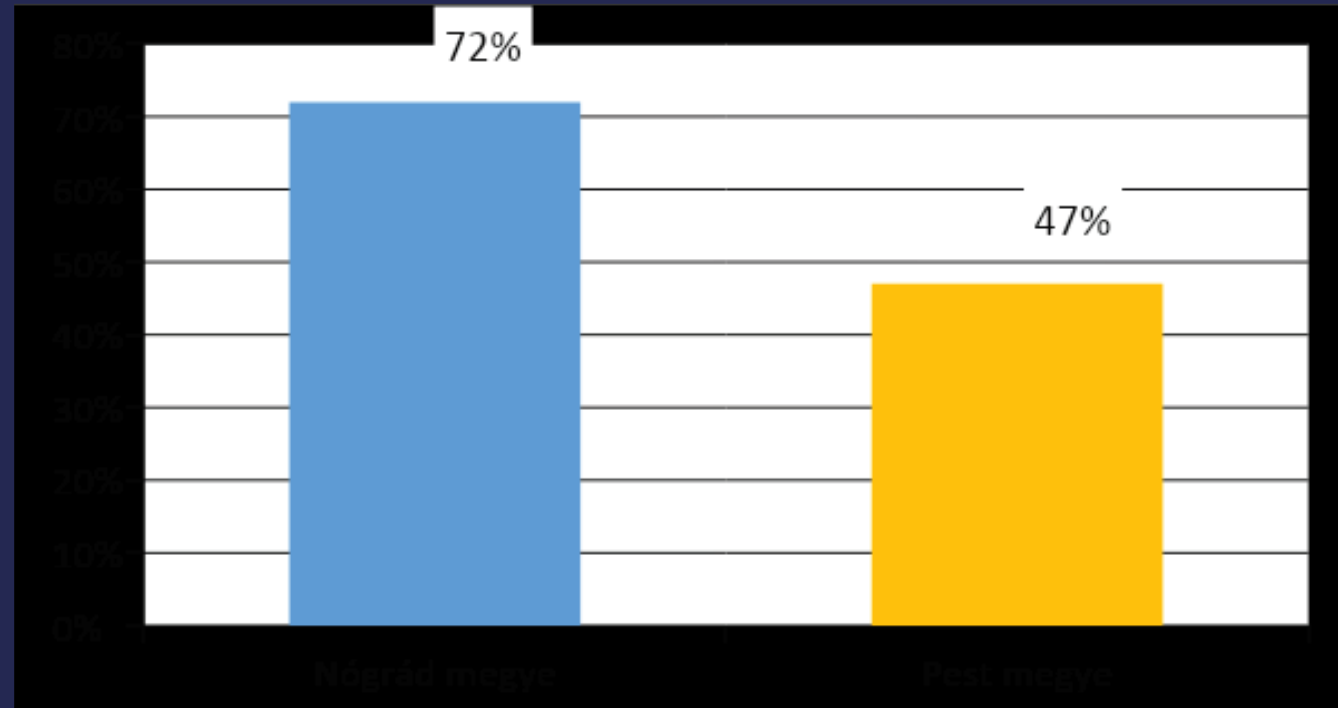
Nógrád megye:

- alig több mint 200 ezer fő
- 6 járás
- 111 település

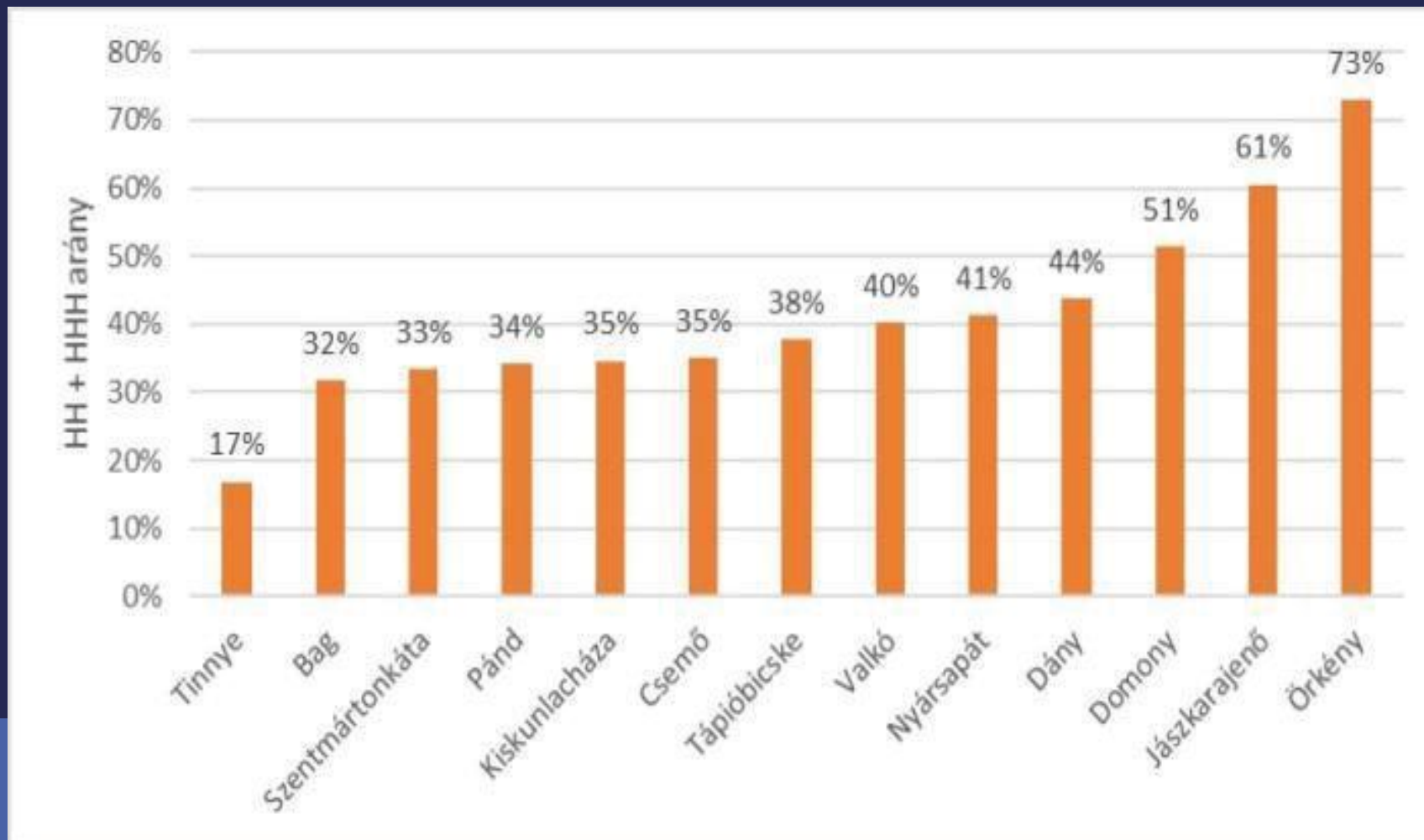

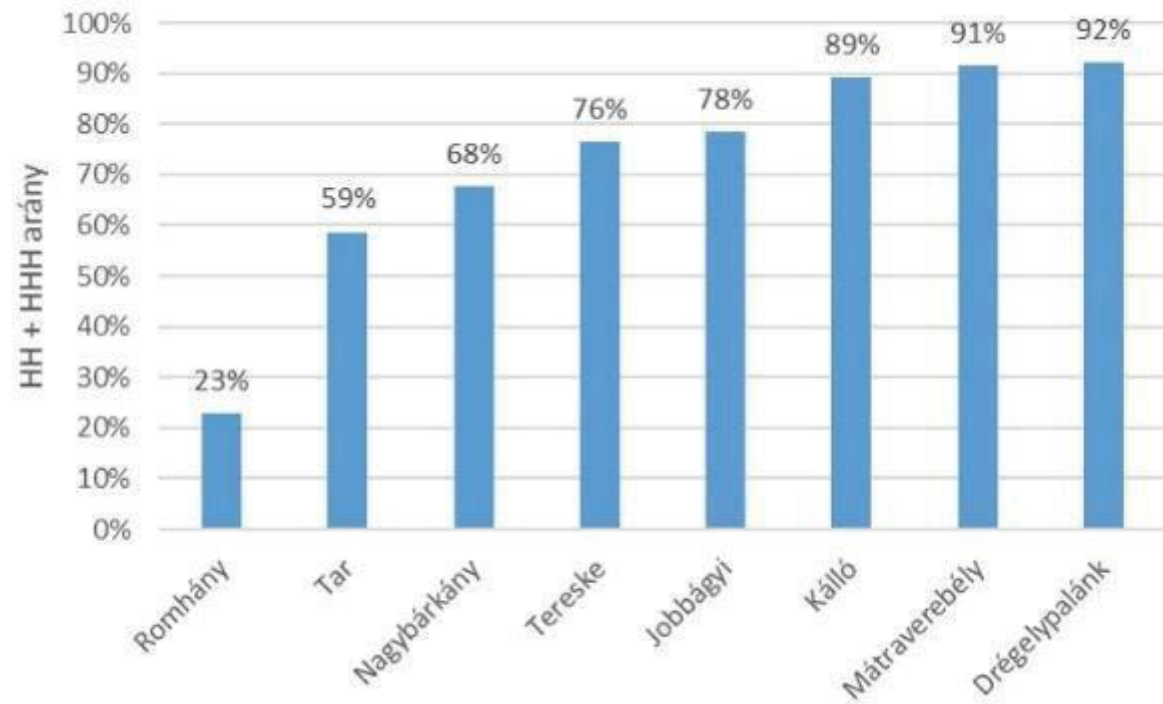
A hátrányos és a
halmozottan
hátrányos helyzetű
tanulók aránya az
összes vizsgált
iskolában

- A hátrányos helyzet, a halmozottan hátrányos helyzet okai sokfélék lehetnek, akár együttesen is. Például:
- települési hátrány
- bikulturális szocializáció (pl: cigány gyermekek esetében)
- nyelvi hátrány
- társadalmi mobilitás nehézségei

A hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya az adott iskolába járó összes tanulóhoz képest

(2007, Pázmányos
hallgatók a
piliscsabai
Tanodában szerzett
tapasztalataikról)

- „Úgy gondolom, ez nagyon hasznos volt, mert nemcsak a tanulásmódszertan elemeit próbálhattuk ki a gyakorlatban, hanem megismerhettünk gyermekeket, a személyiségüket, azt, hogy hogyan bánjunk velük, azért hogy ők is nyitottak legyenek felénk és a tananyag iránt. Ez nagyszerű lehetőség volt, mert nem kellett izgulni, nem annyira az átadandó tananyagra, mint inkább a gyerekre lehetett figyelni, és nem egy egész osztállyal kellett foglalkozni, hanem csak néhány tanulóval.
- [...] A tanodában zajló foglalkozások sokunknak lehetőséget adtak arra, hogy kipróbáljuk magunkat
- egy új környezetben, közelebb kerülhessünk olyanokhoz, akikhez korábban esetleg nem volt módunk. Ám nemcsak a gyerekeket ismerhettük meg, hanem önmagunkhoz is közelebb kerülhettünk.”

Felhasznált irodalom

- Andl Helga, Arató Ferenc, Orsós Anna, Trendl Fanni, Varga Aranka (2019) Mentori kézikönyv. Pécsi Tudományegyetem
- Huszár Ágnes: A nyelvi szocializáció és az iskola
<https://mek.oszk.hu/14500/14566/14566.pdf>
- Kemény István: Időgép. Litera.hu
<https://litera.hu/irodalom/publicisztika/idogep.html>
- **Kocsisné Kálló Veronika – Túriné Gál Anikó – Ruzsics Ilona: Nyelvi szocializációs különbségek – nyelvi hátrány**
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kommunikaci_fejldse_s_fejlesztse_rtelmileg_akadlyozott_szemlyeknl/45_nyelvi_szociali_zcis_klnbsgek_nyelvi_htrny.html
- Polákovits Nándor: A valóság egy másik szelete. in: Mester és tanítvány: Hátrányban, 2007. 14. szám
- Pusztai Gabriella: Tőkeelméletek az oktatáskutatásban
<https://mek.oszk.hu/14500/14566/14566.pdf>